

Sygn.akt III AUa 724/17

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 16 kwietnia 2018 r.

Sąd Apelacyjny w Białymstoku, III Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych

w składzie:

Przewodniczący : SSA Alicja Sołowińska (spr.)

Sędziowie : SA Dorota Elżbieta Zarzecka

: SA Teresa Suchcicka

Protokolant : Edyta Katarzyna Radziwońska

po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 16 kwietnia 2018 r. w B.

sprawy z odwołania A. W.

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddział w O.

o emeryturę

na skutek apelacji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w O.

od wyroku Sądu Okręgowego w Suwałkach III Wydziału Pracy i Ubezpieczeń Społecznych

z dnia 24 sierpnia 2017 r. sygn. akt III U 202/17

I. zmienia zaskarżony wyrok i oddala odwołanie,

II. odstępuje od obciążania wnioskodawcy kosztami zastępstwa procesowego organu rentowego za II instancję.

SSA Dorota Elżbieta Zarzecka SSA Alicja Sołowińska SSA Teresa Suchcicka

Sygn. akt III AUa 724/17

UZASADNIENIE

Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w O. decyzją z dnia 29 marca 2017 r., wydaną na podstawie przepisów Ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (tekst jedn. Dz.U. z 2016 r., poz. 887) i Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz.U. Nr 8, poz. 43 ze zm.), odmówił A. W. prawa do wcześniejszej emerytury, ponieważ na dzień 1 stycznia 1999 r. nie wykazał on 25 lat okresów składkowych i nieskładkowych, w tym 15 lat pracy w warunkach szczególnych. Do ogólnego stażu pracy organ rentowy nie uwzględnił okresu pracy w gospodarstwie rolnym rodziców od dnia 23 marca 1973 r. do dnia 20 czerwca 1975 r., ponieważ odległość od miejsca zamieszkania do szkoły wyniosła ponad 70 km. Do stażu pracy wykonywanej w szczególnych warunkach organ rentowy nie uwzględnił okresu pracy od dnia 1 października 1979 r. do dnia 31 stycznia 1997 r., ponieważ świadectwo pracy z dnia 3 lutego 1997 r. nie spełniało warunków formalnych.

W odwołaniu od tej decyzji A. W. domagał się uwzględnienia pominiętego przez organ rentowy okresu pracy w gospodarstwie rolnym rodziców oraz okresów wskazanych jako okresy pracy w warunkach szczególnych, a także przyznania prawa do emerytury i zasądzenia zwrotu kosztów zastępstwa prawnego. Wskazał, jakie czynności wykonywał w gospodarstwie rolnym rodziców, oraz opisał sytuację rodzinną i finansową jego rodziny w spornym okresie. Odnośnie okresu pracy w warunkach szczególnych wskazał, iż w spornym okresie wykonywał prace związane ze spawaniem oraz prace w kanałach remontowych przy naprawie pojazdów mechanicznych.

W odpowiedzi na odwołanie organ rentowy wniósł o jego oddalenie.

Sąd Okręgowy w Suwałkach wyrokiem z dnia 24 sierpnia 2017 r. (uzupełnionym postanowieniem z dnia 14 września 2017 r.) zmienił zaskarżoną decyzję oraz przyznał A. W. prawo do emerytury od dnia 23 marca 2017 r. Zasądził od Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w O. na rzecz A. W. kwotę 180 zł tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego.

Sąd Okręgowy ustalił, że w dniu 28 lutego 2017 r. A. W. (urodzony w dniu (...)) wystąpił z wnioskiem o emeryturę. Na dzień 1 stycznia 1999 r. wnioskodawca wykazał 23 lata, 5 miesięcy i 27 dni okresów składkowych i uzupełniających, do których organ rentowy uwzględnił okresy uzupełniające związane z pracą w gospodarstwie rolnym rodziców od dnia 21 czerwca 1975 r. do dnia 24 października 1976 r. i od dnia 17 października 1978 r. do dnia 30 września 1979 r.

W okresie od dnia 23 marca 1973 r. do dnia 20 czerwca 1975 r. gospodarstwo rolne rodziców wnioskodawcy, znajdujące się we wsi W. gm. K., miało powierzchnię 12,63 ha. Dodatkowo ojciec wnioskodawcy dzierżawił 10 ha gruntu rolnego. Wnioskodawca był najstarszym z pięciorga rodzeństwa. Jego matka była osoba schorowaną i z tego powodu oraz w związku z koniecznością opieki nad młodszym rodzeństwem często nie mogła wspomagać ojca wnioskodawcy w prowadzeniu gospodarstwa rolnego. W okolicach, w których znajdowało się gospodarstwo rolne, funkcjonowały 3 (...) zatrudniające wielu rolników. Z tego powodu trudno było znaleźć pomocników do pracy w gospodarstwie rolnym. Główny ciężar prowadzenia gospodarstwa spoczywał na ojcu wnioskodawcy i nim samym. Rodzice wnioskodawcy hodowali około 14-16 krów dojnych. Rocznie sprzedawali 100-150 tuczników. W 1970 r. rodzice wnioskodawcy zaciągnęli wysoki kredyt, dzięki któremu wybudowali oborę i stodołę. W związku z tym zmuszeni byli do wzmożenia produkcji rolnej, by spłacić ustalone raty kredytu.

Wnioskodawca w tym okresie był również uczniem Z. (...) w S., która mieściła się w odległości 70 km od jego miejsca zamieszkania. Przez pierwsze dni nauki wnioskodawca zamieszkiwał w internacie, jednak w sytuacji, gdy zorientował się, że wyłącznie na ojcu spoczął obowiązek prowadzenia gospodarstwa rolnego, zrezygnował z internatu. Do szkoły dojeżdżał codziennie autobusem, a podróż odbywała się z dwiema przesiadkami. W W. stacjonował autobus, którym dojeżdżał. Wnioskodawca wyjeżdżał do szkoły około 5:30, zaś wracał około 16:00. Sama podróż w jedną stronę zajmowała mu około 2 godzin. Nauka w szkole obejmowała zajęcia praktyczne i teoretyczne. Średnio miał 5-6 lekcji. W I i II klasie wnioskodawca miał 3 dni nauki i 2 dni praktyki, a w ostatniej klasie 3 dni nauki i 3 dni praktyki. Zajęcia praktyczne odbywał w gospodarstwie rolnym rodziców. Wstawał około godziny 4 i przed wyjazdem do szkoły pomagał przy wynoszeniu obornika oraz dojeniu krów. Elektryfikacja objęła wieś W. dopiero w maju 1975 r. Do tego czasu dojenie odbywało się wyłącznie ręcznie. Po powrocie ze szkoły wnioskodawca pomagał przy hodowanych zwierzętach oraz sezonowych pracach polowych (bronowaniu, zasiewie i orce). W okresie zimowym, gdy z uwagi na warunki atmosferyczne był utrudniony dojazd, wnioskodawca zostawał w domu i wówczas pracował w gospodarstwie rolnym w pełnym wymiarze czasu pracy. Świadkowie I. D. i S. D. potwierdzili okoliczności związane z powierzchnią gospodarstwa rolnego rodziców wnioskodawcy, ilością hodowanych zwierząt oraz fakt, że wnioskodawca dojeżdżał w spornym okresie do szkoły w S.. Świadkowie zamieszkiwali w bliskim sąsiedztwie wnioskodawcy i byli w zbliżonym wieku. Wskazali, że wnioskodawca pomagał ojcu we wszystkich pracach związanych z prowadzeniem gospodarstwa rolnego. Oprócz prac polowych wykonywał on czynności związane z hodowlą trzody i krów dojnych. Wnioskodawca ukończył szkołę w dniu 20 czerwca 1975 r. z wynikiem ogólnym dostatecznym.

Sąd uwzględnił sporny okres pracy w gospodarstwie rolnym do ogólnego stażu pracy jako okres uzupełniający, w wymiarze niezbędnym do uzyskania przez wnioskodawcę 25 lat. Sąd stwierdził, że organ rentowy – na dzień 1 stycznia

1999 r. – uwzględnił wnioskodawcy okres pracy w Przedsiębiorstwie (...) S.A. w S. na stanowisku maszynisty koparki, który przypadał od dnia 5 maja 1997 r. do dnia 31 grudnia 1998 r., do stażu pracy w warunkach szczególnych. Za sporny w sprawie Sąd uznał okres zatrudnienia wnioskodawcy w S. (...) w S. od dnia 1 października 1979 r. do dnia 31 stycznia 1997 r. Ze świadectwa pracy wynikało, że wnioskodawca wówczas zajmował stanowisko mechanika. W punkcie 8 świadectwa pracy pracodawca wskazał również, że przez cały okres zatrudnienia wnioskodawca pracował stale i w pełnym wymiarze czasu pracy jako mechanik przy spawaniu i wykonywał pracę w kanałach remontowych przy naprawie pojazdów mechanicznych wymienionych w Wykazie A, Dziale XIV, poz. 12 i 16 Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze. Z akt osobowych wynikało, że wnioskodawca został zatrudniony na stanowisko mechanika. Początkowo pracował w zakładzie mechanicznym w S., a po reorganizacji – w zakładzie w S.. W aktach osobowych znajdują się angaże wyłącznie na stanowisko mechanika. Zachował się również zakres obowiązków magazyniera stacji garażowej (...). Nie został on opatrzony datą, jednak z zeznań wnioskodawcy wynikało, iż wnioskodawcy zostały przydzielone obowiązki związane z wydawaniem paliwa na okres urlopu jego kierownika. Odbywało się to przed godzinami pracy, gdyż zarówno on, jako mechanik, jak i kierowcy, którym wydawał paliwo, rozpoczynali pracę o godzinie 7:00. Wydawanie paliwa odbywało się w godzinach 6.30-7.00, wyjątkowo do 7.30, co wynika z zakresu czynności znajdującego się w aktach osobowych. Czynności związane z wydawaniem paliwa były jednak sytuacjami sporadycznymi. Z akt osobowych wynikało również, że w dniu 20 marca 1991 r. został przyznany wnioskodawcy od dnia 1 marca 1991 r. dodatek za wykonywanie prac ziemnych na spycharce T-130. W innym angażu z tego samego dnia ustalono jego stawkę zaszerogowania na stanowisku mechanika. Wnioskodawca potwierdził, że jednorazowo i przez krótki okres obsługiwał spycharkę, tj. z powodu choroby operatora tego sprzętu. Potwierdził też, że pracował na takim sprzęcie przez kilka dni, ponieważ dotyczyło to końcowego etapu robót.

Z akt osobowych nie wynikało wprost, czy wnioskodawca pracował w kanałach remontowych. Zeznający w sprawie świadkowie P. P. oraz S. S. potwierdzili, że wnioskodawca pracował jako mechanik w kanale remontowym. Świadek P. P., który w spornym okresie był kierowcą samochodu ciężarowego, wskazał, że w zakładzie (...) w S. i S. zatrudniła po dwóch mechaników. Każdy z zakładów dysponował kanałem remontowym. Świadek S. S., która w spornym okresie była główną księgową, również wskazała, że wnioskodawca był mechanikiem pracującym wyłącznie w kanale remontowym. Wnioskodawca naprawiał samochody ciężarowe i ciągniki w kanale remontowym. W dniu 2 kwietnia 1982 r. wnioskodawca uzyskał uprawnienia spawacza, kończąc kurs spawania acetylenowego (k. 9-10). W związku z uzyskaniem uprawnień spawalniczych wykonywał naprawy za pomocą spawarki gazowej i elektrycznej, choć do obsługi tej ostatniej nie posiadał uprawnień.

Sąd Okręgowy odwołał się do art. 184 ust. 1 i 2 w zw. z art. 32 ust. 1 Ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (tekst jedn. Dz.U. z 2017 r., poz. 1383), według którego prawo do emerytury w obniżonym wieku przysługuje ubezpieczonym urodzonym – tak jak wnioskodawca – po dniu 31 grudnia 1948 r., jeżeli pracowali w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, posiadają staż ubezpieczeniowy w wymiarze 25 lat i ukończyli 60 rok życia (w przypadku mężczyzn). Ilość lat pracy warunkach szczególnych oraz wymaganych okresów składkowych i nieskładkowych jest badana na dzień wejścia w życie Ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, czyli na dzień 1 stycznia 1999 r. Sąd zaznaczył, że na podstawie art. 10 ust. 1 pkt 3 Ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych przy ustalaniu prawa do emerytury oraz przy obliczaniu jej wysokości uwzględnia się również okresy pracy w gospodarstwie rolnym po ukończeniu 16 roku życia, przypadające przed dniem 1 stycznia 1983 r. okresy, traktując je, z zastrzeżeniem art. 56, jak okresy składkowe, jeżeli okresy składkowe i nieskładkowe, ustalone na zasadach określonych w art. 5-7, są krótsze od okresu wymaganego do przyznania emerytury, w zakresie niezbędnym do uzupełnienia tego okresu.

Sąd stwierdził, że sporne w sprawie jest ustalenie, czy wnioskodawca spełnia przesłankę wymaganych 25 lat okresów składkowych i nieskładkowych na dzień 1 stycznia 1999 r. oraz przesłankę 15 lat pracy w warunkach szczególnych. Uznał, że, że do zaliczenia okresów pracy w gospodarstwie rolnym po ukończeniu 16 roku życia, traktując je jako okresy składkowe, trzeba wykazać, że praca w gospodarstwie rolnym trwała co najmniej 4 godziny dziennie i miała charakter ciągły, co oznacza nastawienie ubezpieczonego na stałe świadczenie pracy w gospodarstwie rolnym. Przy

kwalifikacji takiej pracy należy mieć na uwadze gotowość ubezpieczonego do jej świadczenia, dyspozycyjność i odpowiadającą temu nastawieniu niezmienną możliwość skorzystania z pracy ubezpieczonego przez rolnika (wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 17 maja 2016 r., III AUa 730/15).

Sąd Okręgowy zaznaczył, że w okresie od dnia 23 marca 1973 r. do dnia 20 czerwca 1975 r. wnioskodawca nigdzie nie pracował zawodowo. Był wówczas uczniem szkoły zawodowej, po ukończeniu której uzyskał zawód rolnika mechanizatora upraw rolnych. Sytuacja rodzinna wymuszała na wnioskodawcy pracę w gospodarstwie rolnym rodziców. Ojciec wnioskodawcy był właścicielem dużego gospodarstwa rolnego i dodatkowo dzierżawił 10 ha gruntów. Sąd stwierdził zatem, że już sam areal, przy braku mechanizacji prac, uzasadniał obowiązek pracy wnioskodawcy, jako najstarszego z dzieci, w gospodarstwie. Ponadto ilość inwentarza wymagała dużego nakładu pracy i pomocy wnioskodawcy. Sąd miał na uwadze, iż stała praca w gospodarstwie rolnym nie polega na codziennym wykonywaniu czynności rolniczych, co ze względu na rozmiar gospodarstwa lub rodzaj produkcji rolnej może nie być konieczne w pewnych okresach, lecz polega na gotowości do wykonania pracy rolniczej, jeżeli wymaga tego sytuacja. Warunkiem jest zamieszkiwanie wraz z rolnikiem lub też w pobliżu gospodarstwa rolnego, co zapewnia dyspozycyjność osoby pracującej w gospodarstwie (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 lipca 2001 r., II UKN 466/00). W przypadku wnioskodawcy dyspozycyjność do wykonywania prac rolniczych nie budziła wątpliwości Sądu. Wnioskodawca udowodnił zeznaniami świadków oraz szczegółowym wskazaniem okoliczności dojazdów, że w spornym okresie zamieszkiwał na terenie gospodarstwa rolnego.

Sąd zwrócił również uwagę na fakt nauki wnioskodawcy w szkole zawodowej oraz odległość dzielącą jego miejsce zamieszkania od S.. Odnosząc się do nauki w szkole zawodowej Sąd miał na uwadze, że była to szkoła profilowa. System nauczania od pierwszej klasy przewidywał część zajęć praktycznych, które wnioskodawca mógł odbyć w PGR lub gospodarstwie rolnym rodziców, dlatego wnioskodawca realizował te zdania w gospodarstwie rolnym rodziców. Profil szkoły wskazywał na dążenie przez wnioskodawcę do uzyskania wykształcenia rolniczego. Poziom nauki w szkołach zawodowych w spornym okresie, w porównaniu np. z nauką w technikum, nie był wysoki, dlatego za wiarygodne uznano zeznania wnioskodawcy, który wskazywał, że przy minimalnym nakładzie pracy był w stanie ukończyć naukę z oceną dostateczną. Z nauką w szkole zawodowej wiązał się nierozzerwalnie wątek dojazdów do- i ze szkoły, które były uciążliwe i wymagały od wnioskodawcy dyscypliny. Sąd nie pominął jednak, że wnioskodawca, jak sam zeznał, miał możliwość mieszkania w internacie, ale zrezygnował z tego rozwiązania kilka dni po rozpoczęciu roku szkolnego. Wnioskodawca zdecydował, że będzie codziennie dojeżdżał do szkoły i pomagał ojcu w prowadzeniu gospodarstwa rolnego. Na podstawie tych okoliczności faktycznych i prawnych Sąd zaliczył okres pracy w gospodarstwie rolnym rodziców od dnia 23 marca 1973 r. do dnia 20 czerwca 1975 r. w wymiarze niezbędnym do wymaganych 25 lat ogólnego stażu pracy.

Ponadto Sąd uznał, że wnioskodawca spełnił sporna przesłankę 15 lat pracy w szczególnych warunkach na dzień 1 stycznia 1999 r. Do okresu uwzględnionego przez organ rentowy do tego stażu Sąd zaliczył okres zatrudnienia wnioskodawcy w S. (...) w S. od dnia 1 października 1979 r. do dnia 31 stycznia 1997 r. Sąd stwierdził, że dokumentacja pracownicza z tego okresu potwierdziła fakt zatrudnienia wnioskodawcy stale i w pełnym wymiarze czasu pracy na stanowisku mechanika. W dokumentacji tej nie zostało jednak wyszczególnione, aby wnioskodawca pracował jako mechanik w kanałach remontowych. Świadczenie potwierdzili, iż wnioskodawca jako mechanik pracował wyłącznie w kanałach remontowych. W świetle tych zeznań Sąd doszedł do przekonania, iż wnioskodawca rzeczywiście pracował w kanałach remontowych jako mechanik. Dodał, że w aktach osobowych znajdują się dokumenty, które wskazywały np. na okresowe przydzielenie wnioskodawcy obowiązków związanych z wydawaniem paliwa kierowcom (...), jednak z treści zakresu obowiązków, jak i zeznań wnioskodawcy wynikało wprost, że czynności te (wydawanie paliwa) wykonywał przez kilkadziesiąt minut przed rozpoczęciem pracy. Zdaniem Sądu zeznania wnioskodawcy jednoznacznie wskazują również na jednorazowość czynności związanych z obsługą spycharki. W aktach osobowych nie odnotowano innych angaży w tym zakresie.

Końcowo Sąd uznał, że w spornym okresie pracy w (...) S. od dnia 1 października 1979 r. do dnia 31 stycznia 1997 r. wnioskodawca wykonywał pracę, o których mowa w Wykazie A, Dziale XIV, poz. 16 (prace wykonywane w kanałach remontowych przy naprawie pojazdów mechanicznych lub szynowych). Dodając, że ten okres był kwestionowany

przez organ rentowy jedynie z uwagi na braki formalne świadectwa pracy, Sąd zaliczył go do stażu pracy wykonywanej w szczególnych warunkach.

Mając powyższe na uwadze, Sąd stwierdził, że na dzień 1 stycznia 1999 r. wnioskodawca wykazał 25 lat okresów składkowych i uzupełniających, w tym 15 lat pracy w warunkach szczególnych. Wobec tego, Sąd orzekł na podstawie art. 477¹⁴ § 2 k.p.c.

Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w O. złożył apelację od wyroku Sądu Okręgowego, zaskarżając wyrok w całości i zarzucając:

1. naruszenie prawa materialnego, tj. art. 32 ust. 1 w zw. z art. 184 Ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (tekst jedn. Dz.U. z 2016 r., poz. 887 ze zm.) poprzez uznanie, że skarżący wykonywał pracę w szczególnych warunkach w okresie od dnia 1 października (...) do dnia 31 stycznia 1997 r. w S. (...) w S., co pozwoliło uznać, że legitymuje się 15-letnim stażem pracy w szczególnych warunkach,
2. naruszenie prawa materialnego, tj. art. 10 ust. 1 pkt 3 Ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (tekst jedn. Dz.U. z 2016 r., poz. 887 ze zm.) poprzez uznanie, że skarżący wykonywał pracę w gospodarstwie rolnym w okresie od dnia 23 marca 1973 r. do dnia 20 czerwca 1975 r., pozwalającym na zaliczenie go do stażu pracy jako okres uzupełniający, co w konsekwencji spowodowało uznanie, iż skarżący legitymuje się 25-letnim okresem składkowym i nieskładkowym,
3. naruszenie przepisów Kodeksu postępowania cywilnego, tj. art. 233 § 1 k.p.c., wyrażające się niezgodnością ustaleń sądu z treścią zebranego materiału dowodowego oraz przekroczenie granic swobodnej oceny dowodów poprzez przyjęcie, iż wnioskodawca pracował w gospodarstwie rolnym rodziców pozwalającym na zaliczenie spornego okresu do ogólnego stażu pracy oraz uznanie, iż praca wnioskodawcy w S. (...) w S. była pracą w szczególnych warunkach, co w konsekwencji spowodowało uznanie, iż legitymuje się on 15-letnim stażem pracy w szczególnych warunkach oraz 25-letnim okresem składkowym i nieskładkowym.

Organ rentowy wniósł o zmianę zaskarżonego wyroku w całości, tj. o oddalenie odwołania, zaś ewentualnie – o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie Sądowi Okręgowemu sprawy do ponownego rozpoznania.

Sąd Apelacyjny ustalił i zważył:

Apelacja zasługuje na uwzględnienie.

Kwestia sporu w niniejszej sprawie sprowadza się do ustalenia, czy A. W. legitymuje się 25-letnim okresem składkowym i nieskładkowym oraz 15-letnim okresem pracy wykonywanej w szczególnych warunkach. Spełnienie tych przesłanek uprawniałoby go do uzyskania prawa do emerytury z tytułu pracy wykonywanej w szczególnych warunkach na podstawie art. 184 Ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (tekst jedn. Dz.U. z 2016 r., poz. 887 ze zm., zwanej dalej „ustawą emerytalną”). Zgodnie z tym przepisem, ubezpieczonym urodzonym po dniu 31 grudnia 1948 r. przysługuje emerytura po osiągnięciu niższego wieku emerytalnego (przewidzianego w art. 32, 33, 39 i 40), jeżeli w dniu wejścia w życie ustawy (tj. w dniu 1 stycznia 1999 r.) osiągnęli okres zatrudnienia w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze wymagany w przepisach dotychczasowych do nabycia prawa do emerytury w wieku niższym niż 60 lat – dla kobiet i 65 lat – dla mężczyzn oraz posiadają niezbędny okres składkowy i nieskładkowy, o którym mowa w art. 27, tj. co najmniej 20 lat dla kobiet i 25 lat dla mężczyzn. Warunkiem uzyskania emerytury wcześniejszej jest również nieprzystąpienie do otwartego funduszu emerytalnego albo złożenie wniosku o przekazanie środków zgromadzonych na rachunku w otwartym funduszu emerytalnym, za pośrednictwem Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, na dochody budżetu państwa (art. 184 ust. 1 i 2 Ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych). Stosownie do art. 32 ust. 4 Ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych wiek emerytalny, rodzaje prac lub stanowisk oraz warunki, na podstawie których ubezpieczonym przysługuje prawo do emerytury, ustala się na podstawie przepisów dotychczasowych. W tym względzie ustawa emerytalna odsyła do przepisów Rozporządzenia

Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz. U. z 1983 r., Nr 8, poz. 43, zwanego dalej „rozporządzeniem”). Przepis § 4 rozporządzenia zawiera przesłankę odpowiednio długiego okresu pracy w warunkach szczególnych. Stosownie do tego przepisu pracownik, który wykonywał prace w szczególnych warunkach, wymienione w wykazie A, nabywa prawo do emerytury, jeżeli spełnia łącznie następujące warunki: po pierwsze – jeżeli osiągnął wiek emerytalny wynoszący 55 lat dla kobiet i 60 lat dla mężczyzn, a po drugie – ma wymagany okres zatrudnienia, w tym co najmniej 15 lat pracy w szczególnych warunkach. Okresami pracy uzasadniającymi prawo do świadczeń na zasadach określonych w rozporządzeniu są okresy, w których praca w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze jest wykonywana stale i w pełnym wymiarze czasu pracy obowiązującym na danym stanowisku pracy (§ 2 rozporządzenia).

W pierwszej kolejności ocenie podlega podstawowa przesłanka prawa do emerytury w obniżonym wieku emerytalnym z tytułu pracy w szczególnych warunkach, czyli 25-letni okres składkowy i nieskładkowy. Tę przesłankę wnioskodawca wykazuje, wnosząc o uzupełnienie w niezbędnym zakresie ogólnego stażu pracy okresem pracy w gospodarstwie rolnym rodziców od dnia 23 marca 1973 r. do dnia 20 czerwca 1975 r.

Możliwość zaliczenia okresu pracy w gospodarstwie rolnym do ogólnego stażu ubezpieczeniowego wynika z art. 10 ust. 1 pkt 3 Ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Zgodnie z tym przepisem przy ustalaniu prawa do emerytury oraz przy obliczaniu jej wysokości uwzględnia się również okresy, traktując je, z zastrzeżeniem art. 56, jak okresy składkowe, przypadające przed dniem 1 stycznia 1983 r. okresy pracy w gospodarstwie rolnym po ukończeniu 16. roku życia, jeżeli okresy składkowe i nieskładkowe, ustalone na zasadach określonych w art. 5-7, są krótsze od okresu wymaganego do przyznania emerytury, w zakresie niezbędnym do uzupełnienia tego okresu. Zgodnie z licznymi orzeczeniami Sądu Najwyższego jako przesłankę zaliczenia okresu pracy w gospodarstwie rolnym po ukończeniu 16. roku życia, a przed objęciem ubezpieczeniem społecznym, przyjęto wymiar czasu pracy nie niższy niż połowa ustawowego czasu pracy, tj. nie krótszy niż 4 godziny dziennie (por. np. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 3 czerwca 2014 r., III UK 180/13, Legalis nr 1047200; z dnia 28 lutego 1997 r., II UKN 96/96, OSNAPiUS 1997, Nr 23, poz. 473; z dnia 9 listopada 1999 r., II UKN 190/99, OSNAPiUS 2001, Nr 4, poz. 122; wyrok z dnia 10 maja 2000 r., II UKN 535/99; wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 9 września 2015 r., III AUa 513/15; wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 2 lutego 2017 r., III AUa 882/16). Praca ta ma mieć charakter ciągły, co oznacza nastawienie ubezpieczonego na stałe świadczenie pracy w gospodarstwie rolnym (gotowość do jej świadczenia, dyspozycyjność) i odpowiadającą temu nastawieniu niezmienną możliwość skorzystania z jego pracy przez rolnika, a negatywną przesłanką staje się doraźna pomoc w wykonywaniu typowych obowiązków domowych czy wykonywanie w gospodarstwie rolnym prac o charakterze dorywczym, okazjonalnie i w wymiarze niższym od połowy pełnego wymiaru czasu pracy (wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 5 sierpnia 2015 r., III AUa 727/15). Ponadto, orzecznictwo Sądu Najwyższego za błędne uznaje wnioskowanie, że aby móc uwzględnić przypadające przed dniem 1 stycznia 1983 r. okresy pracy osoby w gospodarstwie rolnym po ukończeniu przez nią 16. roku życia musi ona spełniać warunki do uznania jej za domownika w myśl art. 6 pkt 2 Ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników. Niedopuszczalność stosowania wobec osoby, o której mowa w art. 10 ust. 1 pkt 3 Ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, kryteriów objęcia ubezpieczeniem domowników rolnika oznacza również, że praca takiej osoby nie musi stanowić jej głównego źródła utrzymania (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 czerwca 2014 r., III UK 180/13, Legalis nr 1047200). W tych okolicznościach to stałość świadczenia pracy w gospodarstwie rolnym oraz jej wykonywanie w wymiarze co najmniej połowy pełnego wymiaru czasu pracy, także w czasie wakacji szkolnych (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 grudnia 2000 r., II UKN 155/00; wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 5 sierpnia 2015 r., III AUa 727/15), determinują zaliczenie okresu pracy do stażu ubezpieczeniowego w kontekście ustalania prawa do emerytury w szczególnych warunkach.

Analizując okres zatrudnienia w gospodarstwie rolnym rodziców wnioskodawcy, Sąd Okręgowy poczynił prawidłowe ustalenia w zakresie powierzchni gospodarstwa rolnego, rodzaju produkcji w nim prowadzonej, osób mieszkających w tym gospodarstwie w latach 1973-1975, a nawet o sytuacji rodzinnej wnioskodawcy. Sąd dokonał jednak błędnej oceny ustalonego w sprawie stanu faktycznego. Niewątpliwie gospodarstwo rolne rodziców, znajdujące się we wsi W.

gm. K., było duże, ponieważ w okresie od dnia 23 marca 1973 r. do dnia 20 czerwca 1975 r. miało powierzchnię 12,63 ha. Dodatkowo ojciec wnioskodawcy dzierżawił 10 ha gruntu rolnego. W gospodarstwie hodowano około 14-16 krów dojnych, zaś rocznie sprzedawano 100-150 tuczników.

Biorąc pod uwagę wielkość tego gospodarstwa rolnego, liczbę inwentarza, a co za tym idzie – wielość prac, zeznania świadków I. D. i S. D. (sąsiadów wnioskodawcy), którzy potwierdzili fakt wykonywania przez wnioskodawcę w gospodarstwie rolnym prac polowych oraz prac związanych z hodowlą trzody czy krów dojnych, należy niewątpliwie uznać, że wnioskodawca (jako najstarszy z pięciorga rodzeństwa) pomagał rodzicom w prowadzeniu gospodarstwa rolnego. Nie można jednak przyjąć, że cały ciężar prowadzenia tego gospodarstwa spoczywał na uczącym się wówczas wnioskodawcy. Z zeznań wnioskodawcy i świadków wynika, że w gospodarstwie stale pracował jego ojciec, zaś pomagali mu wnioskodawca oraz jego mama, opiekująca się młodszym rodzeństwem. Sąd Apelacyjny nie neguje tego, że wnioskodawca – jak twierdził – mógł wykonywać w gospodarstwie rolnym rodziców prace związane z obrządkiem zwierząt oraz prace polowe. Jednakże zdaniem Sądu Apelacyjnego Sąd Okręgowy błędnie przyjął, iż codzienne dojazdy do szkoły i nauka wnioskodawcy nie kolidowały z pracą w tym gospodarstwie. W ocenie Sądu praca wnioskodawcy w gospodarstwie rolnym (o powierzchni 12, 63 ha) i na dzierżawionych gruntach rolnych (o powierzchni około 10 ha) oraz jednoczesne pobieranie przez niego nauki w systemie dziennym w szkole zawodowej, znajdującej się w innej miejscowości niż miejsce gospodarstwa rolnego, a co za tym idzie – konieczność codziennych podróży do szkoły i obowiązek przygotowywania się do zajęć szkolnych, wyklucza przyjęcie, iż wnioskodawca świadczył pracę w gospodarstwie rolnym rodziców stale i w wymiarze znaczącym dla funkcjonowania tego gospodarstwa (co najmniej 4 godziny dziennie). Należy zwrócić uwagę, że wyjeżdżał do szkoły około 5:30, zaś wracał około 16:00. Same dojazdy z domu do szkoły i ze szkoły do domu wymagały znaczne czasu. Jak wynika bowiem z zeznań wnioskodawcy, odległość pomiędzy miejscem jego zamieszkania (w W.), a miejscem położenia szkoły zawodowej (w S.) wynosiła 70 km, a średnia liczba godzin poświęcana dziennie na podróż w jedną stronę wynosiła 2 godziny. Wynika z tego, że dziennie wnioskodawca poświęcał na podróż do szkoły i z powrotem 4 godziny.

Biorąc od uwagę okoliczności stanu faktycznego niniejszej sprawy, zdaniem Sądu Apelacyjnego głównym zadaniem i celem wnioskodawcy w spornym okresie było odbywanie zajęć szkolnych, a nie świadczenie pracy w gospodarstwie rolnym, która w czasie roku szkolnego – w ocenie Sądu Apelacyjnego – miała charakter doraźnej i okazjonalnej pomocy, a tym samym której wnioskodawca, z uwagi na szkolne wymagania czasowe, nie mógł wykonywać w rozmiarze mającym istotne znaczenie dla funkcjonowania gospodarstwa rolnego jego rodziców. Ponadto nie można uznać za pracę w gospodarstwie rolnym (w rozumieniu art. 10 ust. 1 pkt 3 ustawy emerytalnej) czynności, które wnioskodawca wykonywał w gospodarstwie rolnym rodziców w ramach praktyk szkolnych, ponieważ takie czynności były objęte programem obowiązkowych zajęć szkolnych.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego do ogólnego stażu pracy można zaliczyć wnioskodawcy okres wzmoczonych prac polowych, które przypadły w czasie wakacji w latach 1973-1974. Wówczas wnioskodawca nie był obciążony zajęciami szkolnymi, a z uwagi na zwiększony zakres codziennych prac (poza pracą przy obrządki zwierząt doszły również obowiązki polowe) każda para rąk była potrzebna do wykonywania pracy w gospodarstwie rolnym. Nawet jeżeli praca wnioskodawcy stanowiła jedynie udział (pomoc) w wykonywaniu typowych obowiązków domowych, zwyczajowo wymaganych od dziecka będącego członkiem rolniczej wspólnoty rodzinnej, to z uwagi na stosunkowo długi, ciągły i ustabilizowany czas jej wykonywania (trwający ponad dwa miesiące w każdym roku kalendarzowym) spełnia kryteria wystarczające do uwzględnienia jej w pracowniczym stażu emerytalnym. Z tego względu należy uznać, że w okresie nasilonych prac polowych, które przypadły w okresie wakacji w latach 1973-1974 wnioskodawca stale i w wymiarze co najmniej 4 godzin wykonywał pracę w gospodarstwie rolnym rodziców. Łączny okres pracy w gospodarstwie rolnym, który można zaliczyć do ogólnego stażu ubezpieczeniowego wnioskodawcy (4 miesiące), jest jednak zbyt krótki, aby po doliczeniu do uznanego przez organ rentowy okresu 23 lat, 5 miesięcy i 27 dni dawał on łącznie 25 lat. To z kolei oznacza, że wnioskodawca nie spełnił podstawowej przesłanki, o której mowa w art. 184 ust. 1 ustawy emerytalnej, czyli 25-letniego okresu składkowego i nieskładkowego.

Brak spełnienia tej przesłanki powoduje, że zbędna jest ocena kolejnego spornego warunku niezbędnego do przyznania prawa w obniżonym wieku emerytalnym na podstawie art. 184 ustawy emerytalnej w zw. z § 4

rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r., czyli 15-letniego okresu pracy w szczególnych warunkach. Nawet ustalenie, że na dzień 1 stycznia 1999 r. wnioskodawca wykazał 15-letni okres pracy w szczególnych warunkach, nie spełnił on podstawowej przesłanki 25 lat ogólnego stażu pracy.

Mając powyższe na uwadze, apelacja organu rentowego zasługuje na uwzględnienie, dlatego wyrok Sądu Okręgowego podlega zmianie, zaś odwołanie – oddaleniu na podstawie art. 386 § 1 k.p.c. (pkt I sentencji wyroku).

Orzekając o kosztach zastępstwa procesowego za drugą instancję, Sąd Apelacyjny zastosował art. 102 k.p.c., który w wypadkach szczególnie uzasadnionych uprawnia sąd do zasądzenia od strony przegrywającej tylko części kosztów albo nie obciążania jej w ogóle kosztami. Jako szczególne okoliczności uzasadniające zastosowanie art. 102 k.p.c. Sąd przyjmuje charakter sprawy, a także to, że Sąd Okręgowy przyznał wnioskodawcy prawo do emerytury, zaś na skutek apelacji organu rentowego Sąd Apelacyjny nie podzielił stanowiska Sądu pierwszej instancji i odmiennie rozstrzygnął sprawę (pkt II sentencji wyroku).

SSA Dorota Elżbieta Zarzecka SSA Alicja Sołowińska SSA Teresa Suchcicka